

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА

В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

|| **КАРАМАНОВ О. В.**

УДК 373.5.02/03:069

УПРОДОВЖ останнього часу вітчизняна педагогічна наука зазнає значних змін, зокрема в контексті впровадження нових форм, методів і прийомів організації навчальної діяльності. Однією з нових галузей сучасної педагогічної науки, яка активно впроваджує такі інновації в шкільну практику, є музейна педагогіка. Вона передбачає проведення уроків з різних наукових дисциплін (біологія, історія, фізика, музика, природознавство, художня культура тощо) у приміщенні музею чи з використанням музейних експонатів на базі школи. Важливим аспектом застосування музейної педагогіки на практиці є ефективний добір методів та

прийомів проведення таких нестандартних уроків. Вони є специфічними за своєю спрямованістю саме для музею, оскільки не лише регулюють у дітей процеси естетичного сприймання світу, абстрактного та асоціативного мислення, а й розвивають їхню особистісну сферу, відчуття власного «я».

Актуальні проблеми розвитку музейної педагогіки вивчають вітчизняні та зарубіжні дослідники (Т. Белофасова, Є. Ванслова, Ю. Ключко, І. Косова, Є. Медведева, Б. Столяров, С. Фокін, З. Шинчук, М. Юхневич та ін.). Так, вони порушують різноманітні питання організації навчального середовища в музеї, взаємодії вчителя й учня, формування пізнавальної активності вихованців тощо, але не звертають належної уваги на способи взаємодії вчителя й учня в музеї.

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

Метою нашої роботи є ознайомлення, дослідження та аналіз реалізації методів і прийомів музейної педагогіки в загальноосвітній школі в контексті сучасного розвитку освіти.

Зазначимо, що ідею про освітнє призначення музею та новий підхід до відвідувачів як до учасників діалогу одними з перших запропонували німецькі вчені Г. Кершентштайнер, А. Ліхтварк та А. Фройденталь, зокрема А. Ліхтварк заявив про необхідність диференційованого підходу до відвідувачів. Він обґрунтував значення в музеї посередника (музейного педагога), котрий допомагає відвідувачу спілкуватися з мистецтвом, розвиваючи здатність бачити й насолоджуватися художніми творами [7, с. 25].

Педагогічна діяльність музею стала важливим напрямом його діяльності, що стимулювало нові дослідження. Так, у Росії ця діяльність стала ініціативою органів народної освіти, що сприяло створенню Педагогічного музею (Санкт-Петербург). Музей постав як суспільний, науковий і просвітницький центр, який досліджував актуальні питання педагогічної науки. Він об'єднав творчі зусилля таких видатних педагогів, як Н. Корф, Д. Семенов, П. Лесгафт, П. Каптерев, Л. Модзалевський, А. Острогорський, І. Паульсон, П. Редькін, К. Сент-Ілер та ін. Його презентація на Всесвітній виставці 1875 р. у Парижі слугувала поштовхом до кардинальної зміни поглядів на освітні функції музеїв у всьому світі [1].

Уже в 20-ті рр. ХХ ст. було створено перші дитячі музеї в Москві, під час екскурсій до яких використовували такі методи музейної педагогіки, як «занурення» в історичну епоху, рольова гра, дослідницький, репродуктивний, метод моделювання. Одним з ініціаторів їх упровадження був Н. Бартрам – організатор і директор першого в Росії музею іграшки (сучасний Художньо-педагогічний музей іграшки РАО, м. Сергієв Посад). Його педагогічна концепція була зумовлена глибоким почуттям особистої відповідальності за долю суспільства та культури.

Одним із різновидів музеїв, що стосували-

ся організації навчально-виховного процесу, були педагогічні музеї. У них було чимало навчальних матеріалів для ознайомлення педагогів із методикою використання технічних засобів у процесі навчання.

Шкільні музеї намагалися об'єднати використання методів педагогічних та дитячих музеїв, подаючи інформаційно насичений матеріал у прийомах рольової гри або під час ознайомлення з предметом у безпосередній взаємодії з ним (потримати в руках, спробувати завести механізм, виконати з його допомогою певне завдання тощо) [4, с. 25].

Водночас у музеях-майстернях діти безпосередньо були залучені до самого процесу виготовлення експонатів, адже краще засвоюється саме те, що ми зробили, а не те, що колись почули або побачили.

Визначаючи особливості реалізації методів і прийомів музейної педагогіки, звернімося до досвіду зарубіжних країн. Вагомі здобутки в галузі музейної освіти належать США, де проведення уроків у музеях належить не стільки до сфери академічної, скільки до неформальної освіти. Це узгоджується з провідними напрямами роботи американських музеїв з відвідувачами, зокрема культурним, рекреаційним та освітнім (для забезпечення завдань шкільної освіти і пов'язаних з ними практичних цілей та професійного рівня в галузі мистецтва) [6, с. 24].

В американській моделі музеїв для дітей акцентовано на слові *дитячий* [3, с. 11]. Першочерговим завданням американських музейних педагогів є занурення дитини в стихію гри і пригод, що допомагає непомітно для себе набувати знання й робити відкриття. Отже, ігрові методи в ігровому просторі виходять на передній план.

Прикладом цього може слугувати експозиція одного з найстаріших дитячих музеїв світу – Бостонського дитячого музею під назвою «Дім дідуся та бабусі», а також експозиція «Загадки історії» дитячого музею міста Індіанаполіс, де представлені дерев'яна халупа переселенців (1830), міська вулиця початку ХХ ст., діюча карусель кінця ХІХ ст.

У європейській моделі музейної педагогіки акцент роблять на слові *музей* [3, с. 11]. Тут, на відміну від американської моделі, важливе значення приділяють не лише освітній, а й музейній цінності експонату. Зовсім не до всіх експонатів можна доторкатися руками, а екскурсивод або музейний педагог залишається досить важливою особою на такому занятті. Для музеїв Європи однією з центральних є ідея занурення до історичної реальності, відповідного культурного контексту. Проекти надають можливість дітям через проникнення у створену реальність, атмосферу «іншого життя» відчувати свою особисту причетність до власної історії й культури, а також до культури інших країн і народів.

Так, у музеях Франції головну увагу приділено логіко-аналітичному й емоційно-особистісному сприйманню старшокласників і студентів у музейному середовищі. Музей Д'Орсе випускає методичні листи, що містять розділи, присвячені цілям й завданням екскурсії, методичним рекомендаціям і списку рекомендованої літератури, а також планам відвідування музею. Усе це супроводжено коротким аналізом предметів, включених до експозиції [1]. Англійська школа znana іменами та ідеями Ч. Гіббса-Смітта, А. Вітліна, Г. Осборна. Зміст головного напрямку її діяльності полягає в запровадженні естетичного виховання дітей у музеях (т. зв. «галерейна освіта»).

Музейна педагогіка в Україні на сучасному етапі перебуває на стадії становлення, а відтак, співпраця музеїв зі школами має поодинокий характер і ґрунтується на ентузіазмі самих педагогів за незначної (або за відсутності) державної підтримки. Можна виокремити деякі центри, де відбувається активна співпраця вчителя й учня в межах музейної педагогіки (Національний художній музей України, Києво-Печерський історико-культурний заповідник, коледж ім. В. Сухомлинського (Київ), Дніпропетровський історичний музей (Дніпропетровськ), «Дім Блещунова» та Історико-краєзнавчий музей (Одеса), Кірово-

градський міський художньо-меморіальний музей (Кіровоград), Кримський етнографічний музей (Сімферополь), Миколаївський обласний краєзнавчий музей (Миколаїв), Рівненський обласний краєзнавчий музей (Рівне)), низку львівських музеїв (Львівський історичний музей, Національний музей у Львові, Львівський музей історії релігії, Львівську галерею мистецтв тощо).

Проблема вибору методів музейної педагогіки є надзвичайно важливою, оскільки кожен правильно дібраний метод сприяє кращому засвоєнню знань учнями та збагаченню їхнього чуттєвого досвіду. Від цього залежить насамперед ефективність самого уроку, а відтак – розвиток особистісної та пізнавальної сфер учнів. Зазначені чинники сприяють виробленню стійкого естетичного смаку, розширенню світогляду, створюють можливість для розвитку абстрактного та логіко-аналітичного мислення, яке починає формуватися в шкільному віці.

Російський дослідник музейної педагогіки Б. Столяров розробив модель музейно-педагогічного процесу й виокремив:

- складники музейно-педагогічного процесу (музейне середовище: музейне приміщення, навколomuзейний простір, експозиція, експонат, глядач, музейний педагог);
- форми музейно-педагогічного процесу (екскурсія, заняття в музейній аудиторії або студії; лекція);
- методологічну основу музейно-педагогічного процесу (діалог з пам'яткою, музейним педагогом, міжособистісний діалог учнів);
- принципи спілкування (за умови партнерських відносин учителя й учня з опорою на їхній життєвий досвід; інтерактивний: людина запам'ятовує лише те, що робить; комплексний: задіяні логіко-аналітичний, чуттєвий, психомоторний канали сприймання тощо) [6, с. 17 – 25].

Складники цієї моделі досить чітко відображають основні елементи, задіяні в процесі проведення уроку або екскурсії в музеї. Кожен

зі складників нерозривно пов'язаний з педагогічним процесом у музеї: без урахування особливостей хоча б однієї з них буде досить складно провести ефективний та насичений урок, адже саме ці складники відображають зміст музейно-педагогічного процесу.

Під час підготовки уроку в музеї потрібно ознайомитися з особливостями музейного середовища, правильно дібрати тип заняття, методи (способи) спілкування з учнями, а також уміло поєднати їх з віковими особливостями групи й рівнем підготовки вчителя. Спираючись на цю модель музейно-педагогічного процесу, педагог, проводячи урок, може задіяти весь потенціал діяльності учнів, що має безпосереднє практичне застосування.

Загальнопедагогічні методи здебільшого узгоджуються з методами, які використовують на музейній експозиції. Дотримуючись класифікацій дидактичних методів за джерелом знань та характером мисленнєвої й пізнавальної активності учнів, можна провести паралелі щодо їх застосування в музеї.

Так, розповідь і бесіду як словесні методи можна використовувати під час вивчення історії експонату, характеристики історичної епохи; методи ілюстрації й демонстрації – для безпосереднього показу експозиції; проблемно-пошуковий – для розкриття певної ідеї експозиції та особливостей її втілення, виявлення власного враження від побаченого тощо.

До власне музейно-педагогічних методів належать такі: «занурення» в історичну епоху, рольове «прожиття» історичних та культурних подій, інформаційний, продуктивний, репродуктивний, дослідницький, реконструкції, порівняльних аналогій, асоціативний, моделювання, порівняльного аналізу, випереджувального заохочення [4, с. 32].

Доволі цікавим є метод випереджувального заохочення, який полягає в тому, що музейний працівник будує свій діалог із групою на заохоченні та стимулюванні будь-якої активності, намагаючись викликати позитивні

емоції. Так, висвітлюючи ідеї експресіоністів, педагог у розповіді намагається відкрити й передати глядачам широкий світ почуттів художників, «заразити» їх цими почуттями, донести стан автора під час написання певної картини та зрозуміти, як саме автор бачив утілення своїх ідей та думок.

Практичне втілення сучасних музейно-педагогічних методів і прийомів ми спостерігали на прикладі аналізу інтегрованих уроків з мистецтва, християнської етики, «Художньої культури України» та «Художньої культури світу», а також у процесі їхнього безпосереднього проведення під час організації та проведення педагогічної практики у СЗШ № 50 м. Львова. У цій школі успішно реалізують проект «Школа і музей: працюємо разом» під керівництвом Заслуженого вчителя України І. Ласкій у межах організації інтегрованих уроків музики, образотворчого мистецтва та художньої культури.

Важливим складником методу є прийом навчання, який дає змогу побачити повноту розкриття навчального матеріалу, визначити його головні та другорядні елементи та послідовно реалізувати заплановані цілі. Під час вибору певного методу та прийому варто приділяти особливу увагу віковим та індивідуальним особливостям розвитку кожної дитини.

Діти молодшого шкільного віку мають конкретно-образне мислення, безпосереднє сприймання, нестійку увагу. У роботі з ними використовують словесні й практичні методи: сюжетні ігри, проживання епохи чи події, бесіди, замальовки з натури чи по пам'яті, театралізація.

В учнів середніх класів формується абстрактне мислення, раціональний підхід починає переважати над емоційним мисленням. Під час взаємодії з ними найдоречніше застосовувати практичні й проблемно-пошукові методи: порівняльний аналіз, замальовки з натури, креслення планів і схем, пошукову діяльність.

Щодо учнів старших класів, то вони вже мають сформоване абстрактне мислення, більш високий інтелектуальний рівень; відтак, у роботі з ними використовують проблемно-пошукові й дослідницькі методи: конференції, написання рефератів, доповідей, підготовка та проведення екскурсій [5, с. 32 – 33].

Плануючи заняття в музеї для школярів за певною тематикою, важливо знати, якими є їхні уявлення та попередні знання матеріалу. Доречно продемонструвати дітям макет виставки й обрати разом з ними оптимальні маршрути в музеї, визначити їхню привабливість для постійного посилення інтересу [5, с. 33].

На основі проведених занять з різними групами учнівської та студентської молоді можемо виокремити такі прийоми музейної педагогіки:

- *прийом показу* – головний прийом і головний складник музейного заняття, що спрямовує увагу на риси та ознаки предметів. Добре підходить для будь-якої вікової групи, оскільки кожен вік є сприятливим для наочного сприймання інформації. Його особливість полягає у створенні відповідної атмосфери й тривалості споглядання, привабливості самих музейних предметів. Так, для учнів молодшого шкільного віку тривалість безперервного споглядання є меншою у зв'язку з недостатньою стійкою увагою. Відтак, на занятті має бути якнайменше подразників, що відволікають. Прийом показу є універсальним: може бути використаний під час роботи і з творами образотворчого мистецтва, і скульптури, кераміки, археологічних знахідок, технічних пристроїв. Це зумовлено тим, що всі перераховані предмети можна спостерігати безпосередньо і, що найголовніше, отримувати достатню кількість інформації. Єдиним аспектом, у якому цей прийом має дещо інший відтінок, є, мабуть, заняття з музичного мистецтва. У такому випадку цей прийом радше буде називатися не «прийомом показу», а «прийомом

прослуховування», оскільки головна увага звертатиметься на активізацію слухової уваги та сприймання учнів [2, с. 110];

- *прийом коментування* використовують тоді, якщо експонат демонструють у процесі розвитку або руху. Цей прийом має певні особливості в застосуванні в різних вікових групах, наприклад, для учнів молодшого шкільного віку прийом коментування може бути реалізований в ігровій формі – розповідь має містити більше практичної інформації й цікавих фактів. Для старших учнів розповідь буде сповнена науковою інформацією, спеціальних термінів, посилань на різні першоджерела. Прийом коментування доцільно використовувати на експозиції, де «відчувається» розгортання історичних подій, еволюційних процесів, наприклад, на виставці механічних приладів, народних виробів у контексті їхніх змін та вдосконалення впродовж певного часу;

- *прийом руху*: за його допомогою пізнають музейний об'єкт і закріплюють знання, а увага акцентована на окремих деталях, наприклад, під час відвідування експозиції народного одягу увагу звернено не лише на загальному вигляді конкретного вбрання, а й на особливостях вибору тканини, техніці пошиття, що залежить від культури, регіону, історичної епохи, традицій, звичаїв, легенд певної місцевості. Під час перегляду експозиції природознавчого музею увагу учнів звертають на такі аспекти, як особливості тілобудови тварин, колір хутра, способи самозахисту та харчування, особливості зовнішнього вигляду; наявність певних хімічних елементів у рослин різних видів (залежно від місця розташування та функціонального призначення). Застосування цього прийому є доречним здебільшого для учнів старшого віку, оскільки особливості розвитку їхньої уваги та способу мислення сприяють кращому засвоєнню та фіксації дрібних малопомітних деталей певних об'єктів;

- *прийом реконструкції* полягає у відтво-

ренні події або епохи шляхом образної розповіді, за допомогою якої музейний педагог немовби робить слухача дійовою особою якоїсь події, ситуації. Прийом чудово поєднується з особливостями будь-якої вікової групи, однак його важко використовувати під час експозиції предметів, що мають не історичну, а мистецьку чи культурну цінність. Тоді надають можливість учням спробувати самостійно створити подібний експонат. Відтак, у процесі власної реконструкції вони зможуть повністю оцінити особливі мистецькі здібності автора. Занурення в історичну епоху можна втілити за допомогою театралізованого програвання ролей, надання змоги учням деякий час перебувати в костюмах певної епохи, скористатися пристроями та предметами побуту минулих століть і, таким чином, відчувати себе на місці людей, які жили в давні часи;

- *прийом локалізації подій* характеризують особливо сильним емоційним впливом, що полягає у «прив'язуванні» певної історичної події до певного місця, наприклад, аналізуючи мистецький твір, можна звернути увагу на те, що він був створений людиною, яка проживала в цьому місті, будинку, що саме вона зробила вагомий внесок у культурний та освітній розвиток міста. Крім цього, можна акцентувати й на тому, що цей предмет використовували відомі люди, а також показати вплив певної події чи предмета на історію міста, країни;

- *прийом порівняння* полягає в зіставленні різних ознак одного й того ж експоната або різних об'єктів між собою. Порівнювати можна ознаки та особливості певних предметів у різних історичних епохи, вираження схожих почуттів різними авторами в різних експонатах, наприклад, переглядаючи експозицію предметів побуту різних історичних епох, учням пропонують звернути увагу на те, як саме ці предмети змінювалися впродовж певного історичного періоду, на появу в них більшої кількості функціональних деталей, їх удоско-

налення за допомогою нових винаходів, а також на загальне збільшення різноманітності цих предметів. Переглядаючи експозиції іконописного мистецтва XIX ст., учні можуть активно розмірковувати з приводу відмінностей у зображенні образів різними художниками залежно від віросповідання, регіонального розташування та ін. Цей прийом сприяє кращому розвитку аналітичного мислення;

- *прийом цитування* дозволяє загострити інтерес слухачів на якомусь факті, події, явищі, надає більшої авторитетності висловлюванням педагога. Прийом буде більш ефективним для використання його для учнів середнього й старшого шкільного віку, що потребує аналізу більшої кількості фактів. У цей період у старшокласників починає розвиватись аналітичне та абстрактне мислення, що потребує інформації, підкріпленої конкретними фактами, а підлітки схильні все піддавати сумніву та гіперболізувати. Відтак, учитель повинен постійно підкріплювати свою розповідь конкретними фактами, що відповідають дійсності та можуть бути перевірені.

У процесі аналізу конкретних уроків під час діагностування результатів педпрактики у СЗШ № 50 м. Львова, ми встановили, що найкраще зазначені прийоми виявилися під час розкриття теми «Визначні пам'ятки іконописного мистецтва XIV – XV ст.» у музеях м. Львова: Палаці мистецтв, Національному музеї ім. А. Шептицького. До музейної експозиції, зокрема, входили такі ікони, як «Юрій Змієборець» (XIV ст., с. Станіля), «Святий Микола з житієм» (XIV – XV ст., с. Радруж, Лемківщина), «Богородиця Одигітрія» (XIV ст., с. Красів), «Плащаниця» (XV ст., с. Жирівка), «Богородиця Одигітрія з похвалою» (XV ст., м. Белз) та ін.

У процесі проведення таких уроків з учнями четвертих-шостих класів обирається святковий період, наприклад, час напередодні новорічних та різдвяних свят, коли повсякденне життя дитини взаємопов'язане з релігійними традиціями. На занятті активно засто-

совують різні музейно-педагогічні прийоми: прийом показу під час ознайомлення з іконописним мистецтвом, історичним періодом; прийом реконструкції – розповідь побудована таким чином, що слухачі поринають в атмосферу святості, спокою та пошани до святих образів, світу чудес, пов'язаних з образами зображених святих; прийом локалізації подій – акцентовано увагу на зв'язок уроку зі святковими традиціями цього періоду року, вивчаються легенди пов'язані з зображеними образами.

Демонстрація ікон відбувається під музичний супровід, наприклад, «Аве Марія» у виконанні Дж. Каччині, концерт №3 (друга частина) Д. Бортнянського та різдвяні колядки у виконанні церковного хору.

Після перегляду експозиції учням пропонують творче завдання, під час виконання якого вони висловлюють свої емоції та почуття, викликані переглядом ікон, виражають ідеї та характер прослуханої музики, намагаються віднайти, які найвищі цінності людини відобразив художник в іконі «Богородиця Одігітрія з похвалою», обмінюються власними думками з приводу експозиції, розповідаючи про ікону, яка вразила найбільше.

На нашу думку, для учнів старшого шкільного віку під час проведення уроків з подібної тематики найкраще використовувати завдання підвищеної складності, пов'язані з інтерпретацією експонатів (ікон), дискусію щодо незрозумілих та суперечливих проблем.

Повертаючись до прийомів, знову наголосимо на доцільності застосування прийому показу, який, крім зазначених аспектів, містить інформацію про техніку виконання робіт, біографічні дані авторів, місця перебування ікон до їхньої появи в музеї; прийом руху акцентує увагу на стилі виконання робіт, його особливостях та відповідності певному історичному періоду; прийом реконструкції втілюють за допомогою музичного супроводу, що заохочує знову поринути в історичну атмосферу; принцип локалізації подій допомагає показа-

ти зв'язок репрезентованих ікон з церквами, внеском авторів у духовне життя країни та міста; прийом порівняння дає змогу співвіднести різні стилі й техніки виконання ікон й різні бачення авторів одного образу святого.

Після перегляду експозиції учням для виконання пропонують творче завдання, схоже на те, що подають для молодших школярів. Проте його можна ускладнити більшою кількістю фактів, запропонувавши подумати над тим, чому саме ці образи були зображені конкретним автором, чому саме такий стиль й техніку застосовано.

Упродовж уроку учні збагачують не лише знання, а й духовний світ, мають змогу побачити широку гаму духовних почуттів різних авторів, краще усвідомлюють цінність та значення багатьох християнських традицій, що сприяє вихованню поваги до цінностей свого народу.

Запорукою успішності зазначених уроків є насамперед звертання уваги на способи їх проведення, тобто відповідні методи і прийоми. Їх оптимальний добір – більше половини успіху, однак при цьому слід урахувувати індивідуальні особливості класу, відповідно подавати матеріал, а також звертати увагу на умови проведення уроку та його атмосферу.

На основі аналізу виокремлених 12 головних методів музейної педагогіки та 7 прийомів, що застосовують у межах цих методів, зазначимо, що всі вони мають широкий спектр для практичної реалізації в загальноосвітній школі. Це полягає у вдалому поєднанні обраного прийому з віковими особливостями групи, виборі типу та мети уроку, тематикою й специфікою експозиції, можливістю вивчення різних аспектів їхнього застосування в шкільній практиці (регулярність; мотивація до проведення; розвиток пізнавальної активності учнів та професійних умінь учителя, музейного працівника; розробка творчих завдань; створення відповідного середовища; взаємодія з неформальною освітою; урахування вікових особливостей розвитку дитини тощо).

Перспективами нашого дослідження ми вважаємо поширення практики взаємодії музею та школи для забезпечення актуалізації вітчизняної культурної спадщини, збереження національних цінностей та традицій. Гуманізація освіти загалом та розвиток музейної педагогіки допоможуть не лише долучити наше майбутнє покоління до естетичного сприймання світу, а й значно піднести економічний стан та престиж наших унікальних та надзвичайно багатих музеїв.

Література

1. **Гогиберидзе Г. М.** Формирование музейной педагогики / Г. М. Гогиберидзе, М. Г. Чесняк // Преподавание истории в шк. – 2007. – № 8. – С. 3 – 5.
2. **Лысюк В. Г.** Применение театральных упражнений на занятиях в художественном музее / В. Г. Лысюк // Музейная педагогика в шк. – СПб : Спец. литер., 1998. – Вып. 1. – С. 107 – 120.
3. **Макарова-Таман Н. Г.** Детские музеи в России и за рубежом / Н. Г. Макарова-Таман, Е. Б. Медведева, М. Ю. Юхневич – М. : Детский открытый музей, 2001. – 128 с.
4. **Основи музейної педагогіки : метод. вказівки і текст лекцій до спецкурсу / уклад. О. В. Караманов – Л. : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 66 с.;**
5. **Протопопов Ю.** Художественный музей: работа со школьниками / Ю. Протопопов // Эстетическое воспитание. – 2002. – № 5 – 6. – С. 28 – 35.
6. **Столяров Б. А.** Музейная педагогика. История, теория, практика : учеб. пособие / Б. А. Столяров – М. : Высш. шк., 2004. – 216 с.
7. **Медведева Е. Б.** Музейная педагогика в Германии и России: История и современность : учеб. пособие / Е. Б. Медведева – М. : АПРИКТ, 2003. – 93 с.

* * *

Караманов О. В. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи

У статті проаналізовано особливості реалізації різних моделей взаємодії вчителя й учня у просторі музею, визначено умови використання методів і прийомів музейної педагогіки на інтегрованих заняттях для учнів різного віку, обґрунтовано застосування музейно-педагогічних методів у сучасній практиці школи.

Ключові слова: музей, музейна педагогіка, учитель, учень, навчальний процес, метод, школа, взаємодія.

Караманов А. В. Музейная педагогика в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы

В статье проанализированы особенности реализации различных моделей взаимодействия учителя и ученика в пространстве музея, определены условия использования методов и приёмов музейной педагогики на интегрированных занятиях для учащихся разного возраста, обосновано использование музейно-педагогических методов в практике современной школы.

Ключевые слова: музей, музейная педагогика, учитель, ученик, учебный процесс, метод, школа, взаимодействие.

Karamanov O. V. Museum Pedagogy in Comprehensive Secondary School Educational Process

This article examines the peculiarities of various models of teacher-student interaction in the museum environment, as well as determines the conditions for the museum pedagogy methods and techniques to be used during integrated class sessions for students of different age groups. The use of museum pedagogy methods in modern school is analyzed.

Key words: museum, museum pedagogy, teacher, students, educational process, method, school, interaction.

*Стаття надійшла до редакції 11.04.2012 р.
Прийнято до друку 25.05.2012 р.*